

LUND UNIVERSITY

Gränsdragningen för Universitetslärare i Relationen gentemot Studenterna – en analys av det egna förhållningssättet till yrkesmässighet och det privata

Isaxon, Christina; Johansson, Erik; Lidgard, Carl; Nordin, Erik; Rissler, Jenny

2010

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Isaxon, C., Johansson, E., Lidgard, C., Nordin, E., & Rissler, J. (2010). *Gränsdragningen för Universitetslärare i Relationen gentemot Studenterna – en analys av det egna förhållningssättet till yrkesmässighet och det privata*. [Publisher information missing].

Total number of authors:

5

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Gränsdragningen för Universitetslärare i Relationen gentemot Studenterna

– en analys av det egna förhållningssättet till
yrkesmässighet och det privata

© 2010 Grupp 3:
Christina Isaxon
Erik Johansson
Carl Lidgard
Erik Nordin
Jenny Rissler

Pedagogisk introduktionskurs VT2010
Lund, 2010-06-14

Bakgrund

Anställning som universitetslärare innebär att man företräder staten vilket i sin tur betyder att man utför myndighetsutövning. Myndighetsutövning innebär stort ansvar, bland annat föreligger krav på likabehandling, rättssäkerhet och jäv frihet. En definition på jäv är att ett så nära förhållande uppstår mellan två personer att det blir svårt att upprätthålla en opartisk och yrkesmässig relation (Eliasson 2005).

En universitetslärarkarriär inleds ofta som doktorand eller redan i slutet av grundutbildningen, som undervisningsassistent. Jämfört med äldre kollegor har man ofta lägre ämneskunskap, bristfällig undervisningserfarenhet och är dessutom ofta relativt jämnårig med sina studenter. Detta kan leda till att man i sina egna eller studenternas ögon får bristande legitimitet, vilket kan resultera i t.ex. ett ifrågasättande av den unga lärarens kompetens och yrkesroll.

Andra problem kan uppstå vid undervisning och examination av studenter med vilka man har en befintlig, eller, under pågående kurs, skapar sig en personlig relation med. Relationen mellan doktorand och handledare kan vara ännu mer komplex, då man i vissa situationer fungerar som kollegor, men i andra som lärare/student. Relationen pågår dessutom under en längre tid och det är inte ovanligt att man blir kollegor efteråt.

Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att identifiera och belysa några av de problem och situationer som kan uppstå i relationen mellan universitetslärare och studenter samt mellan handledare och doktorander. Vi har studerat detta problem främst ur lärarens/handledarens situation. Syftet är också att reflektera över hur denna typ av problem kan undvikas.

Uppsatsens övergripande tema är hur man som universitetslärare skapar sig en legitimitet och professionalism och hur man upprätthåller dessa i kontakt med sina studenter.

Metod

Som underlag för studien har universitetslärare i olika åldrar och i olika stadier av sin karriär intervjuats, där frågorna har anknytning till problemformuleringen ovan. För att belysa mångfalden av situationer som kan uppkomma har redovisningen av och diskussionen kring de svar vi fått under intervjuerna delats upp i följande kategorier: privat umgänge, flirtande, provokation och respektlöshet, rättvisa och ansvar. Kategorierna förklaras under respektive

rubrik. Intervjuobjekten har även tillfrågats om hur relationen med studenterna förändrats över tiden. Litteratur rörande förekomsten av problematiska situationer lärare-studer emellan har också studerats. Totalt har 11 personer i åldrarna 30-65 år intervjuats. Av dessa är 2 professorer, 6 adjunkter/lektorer/forskarassistenter och 3 doktorander.

Intervjufrågorna är formulerade utifrån gruppmedlemmarnas erfarenheter från undervisning eller från problem som vi anser kunna uppkomma i relationen med studenter. Antalet intervjupersoner är långt ifrån stort nog att utgöra ett statistiskt representativt urval av anställda inom högskolan, dock undervisar de intervjuade lärarna inom flera olika discipliner. Tanken har varit att belysa enskilda personers erfarenheter, eftersom det är troligt att dessa erfarenheter delas av många som arbetar nära människor i förhållanden där det existerar en uttalad maktskillnad. Frågorna har därför formulerats för att ge svar av redogörande karaktär.

Varje gruppdeltagare har intervjuat två eller tre personer enligt en förutbestämd frågemall. Materialet har sedan delats upp efter tidigare nämnda kategorier. Varje gruppdeltagare har svarat för en eller två kategorier, där intervjumaterialet sammanställts till en text.

Vänskap

Att som universitetslärare/handledare ha någon grad av vänskapligt förhållande till sina studenter/doktorander är inte bara oundvikligt utan troligtvis i viss mån även bra. En stor del av den litteratur som behandlar ämnet lutar mot åsikten att en viss mängd icke-schemalagd interaktion mellan studenter och lärare främjar studentens utveckling och rustar dem för framtida situationer i arbetslivet (Ei and Bowen 2002, Lamport 1993). En lärare är givetvis ingen robot som kan förväntas sätta på och stänga av sin yrkesroll på beställning och inte får tillåtas dela ett vänligt ord med sina studenter. Givet är dock att privata relationer mellan två människor, där det yrkesmässigt finns ett tydligt maktförhållande, kan medföra olika grad av komplikationer. Detta gäller kanske framför allt för den yrkesmässiga delen av förhållandet, där man som examinator kan vara tvungen att ge en vän ett dåligt betyg, eller där man som student kan behöva bli bedömd av någon man annars umgås och skrattar med.

”Vänskap” är ett vitt begrepp. Det inkluderar hela spektrumet från att ta en kopp kaffe med hela eller delar av studentgruppen mellan två föreläsningar till att ingå djupa, privata vänskapsförhållanden med en eller flera studenter. I denna studie har mycket av funderingarna rört just detta kontinuum: finns det en gräns för hur mycket av sitt privata jag man som lärare får visa sina studenter? Och i så fall, var går den gränsen? Dessutom kan man fråga sig om olika gränser gäller för en grupp studenter, som man som lärare har hand om under en kurs, eller för en eller ett par doktorander, vilka man som handledare följer flera år. Möjligt är också att det inom olika akademiska discipliner råder olika oskrivna lagar för umgänget studenter och lärare emellan.

Svaren från de som blivit tillfrågade visar att det inte verkar existera några entydiga gränser för hur mycket man kan umgås med sina studenter utanför skoltid. Flera är av åsikten att det i sig inte är något fel att lära känna sina elever, att det underlättar undervisandet snarare än att komplicera det. Man kan alltså bjuda eleverna på en del av sig själv som man inte visar i klassrummet och få med sig positiva konsekvenser tillbaka in i klassrummet av detta umgänge. En ofta nämnd förutsättning för att detta ska fungera är att man då umgås med hela studentgruppen, att man t ex deltar i något av studenternas evenemang. Dock har vikten av att hålla en viss distans i sådana situationer (”inte bli för onykter själv”, ”lämna studenterna ifred efter en stund”, ”det ska finnas en tydlig hierarki”) betonats. Då man umgås med hela studentgruppen och inte bara enskilda personer upplever man sig vara mer rättvis och man löper mindre risk för att bli misstänkt för favorisering. Andra anser att man som lärare gör bäst i att aldrig blanda ihop sin yrkesroll med sin privata roll, och därför överhuvudtaget inte bör umgås med sina studenter. Fördelen med detta skulle vara att man slipper försätta sig i en besvärlig situation då man till exempel behöver ge ett dåligt betyg till en student man är vän med. Detta förhållningssätt skulle alltså kunna röra sig mer om en osårbarhets-strategi från lärarens sida än om omsorg för sina studenter.

De allra flesta verkar anse att det går någon form av gräns ungefär vid att fika/ta en öl med sina studenter. Flera skulle inte göra detta aktivt, men ingen har hävdat att de till exempel

skulle lämna en restaurang ifall en eller flera studenter dök upp där. Träffar man på någon i kön i mataffären eller vid bardisken hälsar man och växlar några ord, så enkelt är det.

En åsikt som framkom är att man genom att göra en tydlig åtskillnad mellan sin yrkesroll och sin privata roll, både inför sig själv och utåt, kan anse sig komma runt hela problematiken: ”Som universitetslärare står jag inte till min arbetsgivares förfogande 24 timmar om dygnet, allt jag gör i mitt privatliv är i princip skilt från denna yrkesroll. Jag gör mycket klart för mig själv och för eventuella studenter i fråga att jag i relationer utanför klassrummet inte ser mig själv som deras ’lärare’(ty på fritiden är jag inte i min yrkesfunktion) liksom jag inte ser på dem som ’mina studenter’ (eftersom de är vuxna människor mot vilka jag vid detta tillfälle inte har något ansvar för bortom det som gäller för alla medborgare i övrigt)”.

Flera av de seniora lärare som tillfrågats har påpekat att det här med att umgås med sina studenter är ett problem som blir mindre med tiden i det att antalet utomakademiska beröringspunkter minskar – ”studenterna är ju i ’samma ålder’ hela tiden medan man själv blir äldre och äldre”. Detta diskuteras mer under rubriken "Tidsperspektivet".

Flirtande

En form av problematik som kan förekomma i relationen mellan lärare och studenter/doktorander är flirtande eller andra typer av sexuella anspelningar. Detta kan vara allt från favorisering till trakasserier eller att man ingår ett förhållande. Dessa situationer kan antingen uppstå på initiativ från läraren/handledaren eller på initiativ från studenten/doktoranden. Här har vi valt att främst titta på problemet sett ur lärarens/handledarens perspektiv, dvs när en elev försöker utnyttja läraren för att få vissa fördelar som t ex högre betyg, bättre omdöme, godkänt, uppskov med inlämningar, dvs olika typer av särbehandling.

Flera studier har visat att sexuella anspelningar, närmanden och relationer är mest förekommande mellan manliga lärare/handledare och kvinnliga studenter (Blevins-Knabe 1992, Pyke 1996, Eliasson 2005). I många fall är det troligt att ett förhållande upplevs annorlunda utav student respektive lärare. Detta hänger samman med det ojämlika maktförhållandet mellan de två parterna där studenten/doktoranden ofta befinner sig i en beroendesituation gentemot läraren/handledaren. Studierna ovan drar slutsatsen att sexuella relationer mellan lärare och studenter helt måste undvikas.

Den yrkesmässiga relationen mellan en handledare och doktorand är ofta långvarig och sker i nära samarbete vilket gör att risken för etiska problem i allmänhet är hög (Blevins-Knabe 1992, Sullivan och Ogloff 1998). Problem kan uppstå om handledaren har starka personliga känslor – positiva eller negativa – för en doktorand eftersom handledarskapet då inte kan skötas på ett objektivt sätt. Problemen med kärleksrelationer mellan handledare och doktorand har ökat på senare år inom den svenska universitetsvärlden, troligtvis beroende på

att antalet kvinnliga doktorander ökat. Det behöver inte alltid vara negativt att det uppstår ett kärleksförhållande eller ett intensivt vänskapsförhållande mellan handledare och doktorand, men det är i regel förödande för handledningen. Erfarenheter från några nordiska universitet visar på att om en sådan situation uppstår bör doktoranden i första hand byta handledare (Oslo Universitet 1999, Eliasson 2005). Detta kan dock ofta vara problematiskt, bl a därför att det kan finnas få handledare med den rätta fackkunskapen.

Intervjuszvaren visar att situationer med sexuella anspelningar inte är ovanliga. Fall som nämns är studenter som utnyttjar sexuella anspelningar för att lättare bli godkända på laborationsövningar, projektuppgifter och dylikt. Några av de intervjuade har personliga erfarenheter av att någon gång ha blivit utsatt för flirtförsök. I flera fall kunde situationen lösas genom att flirten helt enkelt ignorerades. Intervjuerna bekräftar att fenomenet är mest förekommande mellan manliga lärare/handledare och kvinnliga studenter. En respondent påpekade att man som lärare inte får frestas att utnyttja sin maktposition. En av de intervjuade antydde att manliga lärare befinner sig i en svårare situation eftersom "...det är mer känt i samhället med killar som utnyttjar unga tjejer". En annan respondent menade att problemet borde avta med åren: "...ju äldre man är desto mer vet man vad livet är och dras inte in i det på samma sätt".

Majoriteten av de intervjuade anser att man som lärare inte ska besvara flirtar eller inleda en kärleksrelation med en student under pågående kurs. En respondent ansåg dock att "en flirt är OK så länge det inte påverkar examination eller tillsättning av tjänst". En av de intervjuade ansåg att om flirtande förekommit kan problemet lösas genom att en annan lärare får rätta tentamen. Flera av de intervjuade ansåg att det efter kursens slut däremot inte är några problem att "fullfölja" en flirt och inleda en relation med studenten.

Provokation och Respektlöshet

Provokation och ifrågasättande upplevs som vanligare förekommande när man är yngre, samt att det är vanligare i vissa studentkulturer än andra, och varierar mellan olika kullar av studenter. Olika klasser anses ha olika gruppdynamik, vilket i sin tur påverkar graden av ifrågasättande. En person anser dessutom att förstaårsstudenter ifrågasätter mer, och att det är speciellt kopplat till de med sämst baskunskaper i ämnet. Det noteras också att det ibland är vissa *individer* som driver ifrågasättandet mer än resten av sin klass.

”En del studenter [...] är ju vana vid att komma till ett dukat bord, bli instruerade och väntar sig att det ska finnas ett svar som är rätt vid varje tillfälle, om läget inte är så kan lätt klagomål uppkomma.”

Dessutom anser man sig med tiden utveckla – förutom ökad ålderskillnad, självförtroende och kunskap, dvs. en ökad pondus – en förmåga att skilja på relevant kritik och ovidkommande åsikter. Dessutom utvecklar man en viss distans. Eller som en av intervjupersonerna uttrycker det: ”man vänjer sig, det blir lättare att inte ta det personligt

med tiden”. Respektlösheten tar sig dock ibland former som är indirekta, t.ex. gentemot inbjudna gästföreläsare, vilket den ansvarige läraren kan uppleva som lika stötande som en direkt provokation.

Några av de intervjuade upplever också att det är lättare att ta till sig synpunkter genom kursutvärderingar än under pågående kurs. Andra anser att rak kritik under pågående kurs är bra och blir snarare besvärade av att studenter hoppar av kurser *utan* att motivera varför. Till viss del ses det dock som en utmaning att ta till sig kritiken omedelbart i just det ögonblicket – man behöver viss tid på sig att inse att den kan vara relevant och befogad. Kursutvärderingar förefaller i huvudsak utgöra en tillgång snarare än ett problem.

Allvarliga provokationer, som har karaktär av sexuell diskriminering och kränkning, anser en av intervjupersonerna att 'handledaren' bör rapportera (ej specificerat hur/vart), eftersom ”att inte bli behöva bli trakasserad gäller för båda parter, inte bara för studenter”.

I de fall man får kritik på något man ej har kontroll över, t.ex. på innehållet i en kurs där man ej är kursansvarig, kan en känsla av otillräcklighet uppstå hos läraren.

Ansvar och Rättvisa

Flera av intervjupersonerna är medvetna om att man som lärare troligtvis inte alltid är konsekvent i sina handlingar, att man ibland gör etiska övertramp och orättvisa bedömningar. De uttrycker sig tvekan kring sin egen förmåga att på egen hand hantera vissa situationer på ett korrekt vis – nedan två exempel:

De gånger jag behövt examinera folk jag kände, har de tack och lov varit klart godkända. Om en situation skulle uppstå då en person man känner ligger på gränsen till godkänt, så tror jag att jag skulle kunna göra en objektiv bedömning, men i värsta fall har jag examinatorn som hjälp.

Det är ju fel att låta sig påverkas, men jag tror man ljuger om man stensäkert säger att man inte blir det – det vet man nog inte förrän man hamnar i situationen.

Risken att göra fel förefaller också vara kopplad vilket format en kurs har (inte minst vad gäller examinationsform). En av intervjupersonerna har byggt upp sina kurser ”så att studenterna står i centrum”, inte jag”. Man återkommer ofta till vikten av tydliga regler och bedömningskriterier, ”att skapa ramar att hålla sig till”. En person hänvisar dock till sina tydliga regler för närvaro mm. men uttrycker sig samtidigt motsägelsefullt om dem:

Men man vill ju heller inte vara elak. Om nån varit jättesjuk t.ex. så kanske kan ser lite mellan fingrarna.

Flera av intervjupersonerna drar sig även till minnes situationer där det eventuellt kunnat uppstå etiska dilemman, men där situationerna enligt intervjupersonerna löste sig automatiskt eftersom eleverna i fråga presterade väl:

Jag har inte upplevt [vänskapskorruption] som ett problem. De doktorander jag umgåtts nära med har alla varit väldigt duktiga och det har inte funnits minsta anledning att ge dem fördelar.

Man kan dock notera två saker: situationerna varit tillräckligt bekymmersamma för att intervjupersonerna ska ha lagt dem på minnet och dessutom kan det tänkas att det finns en risk för att intervjupersonerna inte kan bedöma sitt eget beteende objektivt – dvs att man anser att personerna presterade väl eftersom man var omedvetet partisk. Följande intervjusvar skulle kunna tolkas som ett exempel på detta:

Det har hänt att elever jag kommer bra överens med har begärt uppskov. Har inte sett det som att de försöker utnyttja vår vänskap utan blir mest glad för då kan jag skjuta lite på rättningen... Då det har hänt har jag inte gått ut med denna info till hela studentgruppen, utan hållit det mellan mig och studenten som bett om uppskov.

Det är alltså fråga om ett beslut som gynnar studenter man ”kommer bra överens med” men sägs vara baserat på bekvämligheten i att få tillfälle att skjuta på sitt egna arbete. Samtidigt finns det tydligen i det beslutet också något som gör att läraren inte anser sig kunna/vilja berätta detta för de andra studenter i sin kurs...

Samma person uttrycker också att han förmodligen hade gett litet extra möjlighet för studenter han är bekant med att bli godkända (t.ex. genom att få göra om en laboration), så länge han anser att de ”har potential”. Han konstaterar också att ”detta skulle jag nog inte föreslå för en student jag inte hade umgåtts med på rasterna”.

En av intervjupersonerna bekräftar att det kan finnas en ”halvt omedveten bias” som det dock är lärarens ansvar att kunna hantera. Trots detta fortsätter han:

En lärare vill faktiskt alltid att alla studenter skall klara godkänt, så vanligen friar man hellre än fäller. Krasst kan man ju vända på det och säga att kanske man hellre vill att en otrevlig student skall klara kursen, för honom/henne vill man ju så att säga slippa ha kvar en läsperiod till...

Det är inte alla intervjupersoner som på en dirket fråga säger sig ha upplevt en situation där man ’har studentens framtid i sina händer’, dvs att studenten kommer och lägger långtgående ansvar för studentens egen privata (ibland akuta) situation/framtid hos läraren, alltså försöker påverka lärarens beslut – till exempel i en betygssättningsituation – genom att skapa sympati, skuldkänslor och tidspress. Om en sådan situation säger en intervjuperson: ”jag tror att jag är professionell nog för att inte påverkas när jag rättar tentan”. Konkreta metoder för hur denna person ser till att så inte sker ges det dock inget exempel på.

Det är tydligt att lärare upplever en press på sig att hjälpa studenterna in i yrkeslivet, men även att godkänna studenter av bekvämlighet – dvs för att slippa det ytterligare arbete som det innebär för läraren med ett underkännande av studenten – förefaller vara ett *mycket* känt och vanligt förekommande problem. Flera intervjupersoner ger exempel på detta. Om en viktig slutkurs som påverkade en viss elevs möjlighet att få ut sin examen berättar en av intervjupersonerna följande om en student som gjort ett undermåligt arbete:

Vi var ett par/tre lärare som diskuterade detta tillsammans – vi fasade över hur denna person skulle klara sig i arbetslivet. Vi godkände personen. Det är viktigt att tänka på hur man påverkar en persons liv. Det är viktigt att inte vara den där liemannen. Är det precis på gränsen får man nog låta det passera. Sen finns det alltid fall där man måste underkänna. Det visade sig sedan att det med stor sannolikhet var ett arbete som dessutom var plagierat. Man kan inte ha koll på allt... Ett av resonemangen var 'skulle vi vilja ha tillbaka den här personen ett år till' Jag vet inte om detta är en bra utgångspunkt för att resonera. Vi tänkte dock att personen kanske skulle kunna bidra litet i arbetslivet.

Man har alltså i detta fall godkänt en person som levererat arbete på en nivå man 'fasar över' (som senare också visar sig med "stor sannolikhet" ha plagierat sitt slutarbete) bl.a. efter att ha diskuterat om man orkar undervisa den problematiska eleven ytterligare ett år och för att man inte vill vara "liemannen" i dennes liv.

Det finns dock intervjupersoner som säger sig ha gjort mycket tydliga ställningstaganden gentemot sina studenter, något förefaller detta vara kopplat till lång erfarenhet och en etablerad identitet som lärare:

[Studenternas ekonomiska situation] – och studenternas övriga "framtid" – har jag aldrig brytt mig om, varken när jag rättar tentor eller relaterar till studenterna både inne i och utanför "klassrummet". Det vet mina studenter om – så jag hör aldrig något gnäll om det numera; däremot tycks det vara ett vanligare problem som mina kollegor råkar ut för...

Pressen en lärare upplever gäller inte bara att godkänna studenter i för deras framtid viktiga kurser, men också när studenter t.ex. vill ha intyg till sina framtida arbetsgivare. En av intervjupersonerna förklarade att han för en väldigt svag student "naturligtvis" ändå skrev det önskade intyget. Intervjupersonens lösning i detta fall vara att inte i intyget beröra studentens styrkor/svagheter utan att skriva i mycket allmänna ordalag om hans relation till studenten. Han ställer sig dock fortfarande frågan "hur fan ska jag skriva ett sådant brev och ändå vara korrekt?"

Samma intervjuperson som har undervisningserfarenhet ifrån utlandet konstaterar att det finns stora kulturella skillnader i hur man hanterar studenter som inte lever upp till kraven för godkänt. I hans erfarenhet så fick studenter ofta gå om flera år innan de fick ut sin

examen ifrån det utländska universitetet, och han uttrycker viss frustration kring sin nuvarande situation:

[H]är finns det någon slags inställning att man ska anpassa sig till studenternas krav och man är väldigt liberal med att godkänna studenter. Till viss del är det nog för vi har så otydliga bedömningskriterier här som inte är precist och detaljerat. Där jag jobbade utomlands var det mer jobb, men det hade sina fördelar. Här kan det vara lite sisådär. Det anknyter ju till det här med relationen till studenterna. Det är lättare att vara saklig om det finns objektiva kriterier.

En av intervjupersonerna trycker *mycket* hårt på en annan faktor som kan leda till korrupktion. Han upplever en mycket stark press ifrån universitetet som organisation, vilket även påverkar maktförhållandet lärare-student:

[D]en verkliga 'studentpåtryckningen' på oss lärare i universitetsvärlden idag, har fullkomligt exploderat mer på grund av den allmänna 'marknadifieringen' av hela universitetet, där varje student nu av organisationen ses som en 'resursbas' och en 'helårsstudent' som ska 'genomströmmas' systemet så fort som möjligt. Detta har gett studenten en helt ny förhandlingsposition i förhållande till oss lärare.

Det kan tänkas att detta också är relaterat till det ekonomiska system som finns i universitetsvärlden där institutioner tilldelas medel utifrån antal utexaminerade studenter. Alltså, att en student som underkänns blir en ekonomisk belastning i form av högre kostnad för sin examen samt fördröjd utbetalning av medel.

Tidsperspektivet

Hur man gör i gränsdragningen mellan sin yrkesroll och privatlivet gentemot studenter varierar kraftigt mellan de personer vi intervjuat. Det verkar dock, med vissa undantag, finnas ett mönster som visar att yngre lärare har gjort färre reflektioner kring detta och heller inte definierat några tydliga riktlinjer för sig själv. Kanske är det först efter att själv ha samlat på sig egen erfarenhet, eller sett problemen i sin närhet, som man reflekterar över detta och ser vikten av att fundera igenom denna aspekt av sin lärarroll.

Även om de flesta yngre lärare hävdar att de inte har några problem med de saker denna studie fokuserar på, så är det flera av dem som under intervjuernas gång tar upp konkreta exempel på situationer där de på något sätt utmanas i sin yrkesroll och känt sig ifrågasatta, eller haft problem med gränsen mellan vänskap och lärarroll.

En äldre lärare menar att yngre lärare på hans kurser tenderar att rätta rapporter och tentamensuppgifter snällare än han själv anser är korrekt. Han tror själv att det beror på att de

Yngre lärarna som är närmare studenterna i ålder och livssituation lättare identifierar sig med studenternas situation och därmed har mer sympati för studenterna.

De flesta av de intervjuade menar att de som yngre hade mer prestige och behov av att hävda sig i sin yrkesroll och att de därför tillåtit sig att glida mot att vara mer personliga i sin relation med studenterna ju äldre de blivit i sin yrkesroll. De ger ofta två skäl för detta; dels att de med åldern ökat distansen till eleverna åldermässigt och därigenom automatiskt fått mer respekt, vilket gjort att de kunnat kosta på sej att vara mer personliga. Det andra skälet som ges är att lärarna har utvecklats i sin yrkesroll och känner sig mer trygga. Om problematiska situationer uppstår så har de ett "batteri" av erfarenheter att ta ifrån och känner sig trygga i att kunna hantera dessa situationer allteftersom de dyker upp. För att citera en av de intervjuade: Det är "tusen gånger lättare att hantera respektlöst beteende nu, jämfört med som junior. Erfarenheten är mycket större, och man reagerar snabbare på problem utifrån igenkännande av situationen. T.ex. barnsligt fusk med närvarolista diskuterar jag inte längre på samma sätt. Jag tar inte åt mig det på ett personligt plan längre, utan det handlar om studenternas relation till sin kurs. Lättare att hantera som professionell om man ser det så."

Även om lärarna med åren blivit mer personliga i sin relation till eleverna poängterar många vikten av att inte göra skillnad mellan elever, vilket blir mer komplicerat ju mer personlig relationen blir. Några av de intervjuade menar att undervisningen bli bättre att skapa en personlig relation med studenterna, medan andra ifrågasätter detta. Många menar att studenterna trivs bättre på kurserna, vilket ger fler deltagare på kursen senare år.

Av de intervjuade seniora lärarna menade endast en person att de gått mot en alltmer opersonlig relation med eleverna. Personen i fråga förklarade detta med den allt större ålderskillnaden.

När det kommer till kärleksrelationer och flirtande lärare elev emellan verkar denna problematik, för de kvinnliga lärarna, snabbt försvinna med åren. Däremot verkar det hänga med högre upp i åren för manliga lärare. Detta speglar antagligen samhällets större acceptans för ålderskillnader i relationer där mannen är den äldre parten.

Slutsatser och rekommendationer

Som myndighetsperson besitter en universitetslärare makt över studenten och dens framtid. Därmed har universitetsläraren ett långtgående ansvar att agera etiskt korrekt i alla sammanhang gentemot studenter, både mot den enskilde och mot gruppen. Förmågan att agera korrekt sätts dock återkommande på prov i ett flertal olika sammanhang. Denna studie visar att problem med gränsdragning mellan privatliv och yrkesroll inte sällan uppstår för universitetslärare – inte minst för de som är oerfarna – såväl i undervisningssituationer som vid handledning av doktorander. Detta kan få grava konsekvenser vad gäller rättssäkerhet och likabehandling under studietiden, samt för lärarens arbetssituation.

Såväl litteratur som intervju svar indikerar att en måttfullt personlig relation mellan studenter och lärare samt mellan handledare och doktorander inte behöver vara negativ - den kan t. o. m. kan vara positiv i många fall - men ställer höga krav på omdömesförmåga hos läraren.

Ett sätt att undvika problem med gränsdragning är att fastställa ett antal etiska riktlinjer för de situationer som berör relationen mellan lärare och student. Detta kan göras av den enskilde läraren men ännu hellre inom organisationen, det vill säga universitetet.

För Lunds Universitet existerar det synbarligen inte några sådana riktlinjer eller skriftliga regler när det gäller personliga relationer mellan lärare och elever i undervisningen. Inte heller har Universitetet tagit ett helhetsgrepp kring denna typ av etiska frågor på något annat vis i form av en etiknämnd el. dyl.

Däremot existerar ett utförligt dokument med regler och riktlinjer för doktorandhandledare som gäller för Oslo Universitet (Oslo Universitet 1997). Oslo Universitets etiska riktlinjer rör bl. a. god handledning, den respektfulla relationen till doktoranden, maktförhållandet mellan handledare och doktorand, s k 'dubbla' relationer ('dual relationships'), m m. Förekomsten av sådana dokument torde vara positiv och ett liknande dokument borde upprättas för Lunds Universitet.

Den enskilde läraren verkar utifrån studien sällan ha reflekterat kritiskt kring sin egen etik i sin relation till studenterna. En sådan reflektion vore *högst* lämplig, inte minst som en basis för att både *identifiera* och *hantera* de problematiska situationer som läraren med största sannolikhet kommer att utsättas för under sitt yrkesverksamma liv. Bara det faktum att misstankar kan uppstå hos studenter att man ej agerar korrekt som lärare vore ett problem, och en lärare måste konsekvent uppträda så att sådana misstankar ej får fäste.

Det är naturligtvis svårt att ge allmängiltiga rekommendationer inom detta område, då de flesta problem som uppstår är högst situationsspecifika och kontextberoende. Nedan följer dock ett antal förslag att reflektera kring:

- En stor källa till stöd för den enskilde läraren torde vara dens kollegor. Man kan sinsemellan utbyta erfarenheter kring komplicerade situationer och rådfråga varandra. Detta borde lärare utnyttja i mycket högre grad. Att vara flera kring ett beslut ger även

styrka att stå emot påtryckningar från annat håll. Ibland är det också lämpligt att lämna över ansvaret för t.ex. en examination till en kollega för att undvika problem eller använda de formella rapporteringsvägar och stödpersoner som finns inom organisationen. (Detta kräver naturligtvis en kultur som tillåter sådana samtal – hur en sådan skapas ligger utanför denna studie.)

- För den enskilde läraren är det vid undervisning lämpligt att presentera tydliga riktlinjer – inte minst examinationskriterier och kompletteringsformer – för studenterna vid kursstart. Vid doktorandhandledning kan det vara bra att upprätta ett 'kontrakt' mellan handledaren och doktoranden för vilka regler och förhållningssätt som gäller.
- Det rekommenderas att man som lärare helt undviker sexuella relationer med studenter. Om ett kärleksförhållande t.ex. uppstår mellan handledare och doktorand bör doktoranden byta handledare.
- I fallet då man är lärare till en nära vän eller släkting bör man systematiskt utvärdera hur förhållandet påverkar den professionella rollen och sedan identifiera åtgärder, t ex komma överens om att minska kontakterna utanför kursen under kursens gång, alternativt minska den professionella relationen.
- Lärare bör endast delta i sådana aktiviteter där alla studenter har samma möjlighet att delta. Då läraren delger information till en student eller en grupp studenter, t ex i samband med en examination, bör man vara noga med att delge resten av klassen samma information. På samma vis bör läraren utan undantag ges lika stora möjligheter till studenter att påverka sina resultat.
- Om man i vissa sammanhang umgås med studenter privat, t ex är medlem i samma förening, bör man skilja på jobb och privatliv, d v s inte diskutera pågående kurs för ingående vid föreningens möten eller inte diskutera det gemensamma intresset när man är på skolan. Att t.ex. diskutera gemensamma fritidsintressen under pågående lektioner eller på raster kan ge andra studenter intrycket av att man favoriserar en viss student.
- Om man har en personlig relation till en student, bör man klargöra innan kursen börjar att man under kursens gång enbart är lärare, (och att studenten inte kan vänta sig några fördelar).

De allra flesta situationer och händelser hamnar i en inte lika lättdefinierad gråzon. Här är ofta bedömningen av situationen subjektiv och det är upp till läraren själv att fundera igenom för och nackdelar med sitt agerande. Kanske räcker det att i lugn och ro reflektera över problematiken, få nöta och blöta det, för att bättre kunna bemöta situationer där gränsdragning är viktig och därmed kunna agera på ett mer välgenomtänkt sätt.

Litteratur

Blevins-Knabe B. (1992): *The ethics of dual relationships in higher education*, Ethics & Behavior, 2: 151-163

Ei, Sue and Bowen, Anne (2002): *Collegie Students' Perceptions of student-Instructor Relationships*, Ethics & Behavior, 12(2), 177-190

Eliasson P.O. (2005): *Jäv – en allvarlig fråga som det inte talas om*, Universitetsläraren, nr 9/05.

Lamport, M. A. (1993): *Student-faculty informal interaction and the effects on collegie student outcomes: A review of the literature*, Adolescence, 28:971-990

Oslo universitet (1997): *Ethical guidelines for supervisors at the University of Oslo*.
<http://www.admin.uio.no/opa/ps/ethical-guidelines.html>

Pyke S.W. (1996): *Sexual harassment and sexual intimacy in learning environments*, Canadian Psychology, 37: 13-22

Sullivan L.E. & Ogloff J.R.P. (1998): *Appropriate supervisor-graduate student relationship*, Ethics & Behavior, 8: 229-248

Annex 1: Intervjulist

Professor, ca 50 år, man. Ansvar för flera kurser och handledare för doktorander.

Professor, ca 50 år, kvinna. Handledare för doktorander och exjobbare, ansvarig för doktorandkurser, föreläsare och övningsassistent i andras kurser

Universitetslektor, ca 65, kvinna, Ansvarig för flera kurser, föreläsare, övningsledare och examinator

Universitetslektor, ca 60, man. Ansvarig för flera kurser, föreläsare, övningsledare och examinator

Universitetslektor, ca 45 år, man. Undervisar och handleder B- och C-uppsatser.

Universitetslektor, ca 45, man. Ansvarig för kurser på grundutbildning samt handledare för doktorander

Forskarassistent, ca 35 år, man. Har varit kursansvarig, föreläser mm.

Universitetsadjunkt, ca 45 år, kvinna. Ansvarig för en kurs, föreläsare och övningsassistent i flera kurser, exjobbshandledare

Doktorand, ca 30 år, man. Labb-, räkneövnings- och projektgruppleddare.

Doktorand ca 30 år, man. Labbar/övningar/handledning av grupparbeten

Doktorand, ca 45 år, kvinna. Ansvarig för kurser på grundutbildning samt föreläsare

Annex 2: Frågor och svar

Frågeställning 1:

Kan man umgås med sina studenter utanför klassrummet? Om ja, i så fall i vilken utsträckning? Har du upplevt detta som ett problem (att du vill t ex "gå ut och ta en öl" med någon och inte anser dig kunna p g a din lärarroll, alternativt att du har umgåetts "privat" med studenter/doktorander och detta ungänge har lett till problem)? Har du själv formulerat tydliga gränser för hur mycket kompis man kan bli? Vad grundar du dessa formuleringar på? Har dessa gränser ändrats med tiden?

Svar:

1: Man kan umgås så länge det inte är så kallad "aktiv vänskap". Det är alltså ok att snacka/socialisera om man stöter på en student på krogen eller om man går ut och tar en öl efter en konferensdag. Det är inte ok att ringa (eller bli uppringd) och fråga om man ska ses i icke-yrkesmässigt syfte. Dock är det ok att umgås privat om det är något som hela studentgruppen anordnar (men då är det viktigt att alla har möjlighet att vara med, att ta några öl på studentpuben är inte ok om någon/några studenter är nykterister, t ex). Eftersom jag vet det kan uppstå problematiska situationer har jag valt att inte umgås privat med studenter/doktorander och jag har själv aldrig övervägt att ta initiativ till umgänge. Detta är gränser jag satt upp aktivt, grundat på analys av potentiella problem. Det är möjligt att gränsen blivit hårdare med åren, eller så har det bara blivit så att det uppstår färre och färre situationer då man kan välja att umgås eller inte beroende på att ålderskillnaden hela tiden ökar mellan mig och studenterna.

2: Jag har personligen inte umgåetts med någon av mina studenter utanför klassrummet, så jag har aldrig funderat på eller formulerat någon gräns för detta. En kompis är faktiskt sambo med en av sina studenter nu, men detta uppkom inte förrän efter kursen var avslutad.

3: Det mest grundläggande för mitt förhållningssätt i den övergripande frågan om en universitetslärares relationer till studenter "utanför klassrummet" bygger på följande principer:

- a. Jag gör en väldigt tydlig åtskillnad mellan min yrkesroll, som är inskränkt endast till min arbetsplats och mina övriga "myndighetsfunktioner" (t ex rättning av tentor, studiebesök etc.) och mitt eget privatliv. Som universitetslärare står jag inte till min arbetsgivares förfogande som "yrkesutövare" 24 timmar om dygnet, och allt det som sker och som jag gör i mitt eget privatliv, är således i princip skiljt från min yrkesroll. Jag har rätten till mitt privatliv helt skiljt från mitt yrkesliv, precis som alla andra. På min arbetsplats och i min yrkesfunktion har jag naturligtvis ett yrkesansvar, och som medborgare i allmänhet står mina handlingar i både yrkesliv och privatliv under de lagar, förordningar och allmänmoral som gäller för vilken annan medborgare som helst. Men utöver det, framför allt givet att studenterna på universitet är vuxna människor, så har jag som universitetslärare inget vidare

”moraliskt” ansvar eller något inre eller yttre behov eller skyldighet att ”föregå med gott exempel” i mitt privatliv gentemot studenterna eller universitetet i övrigt.

- b. Detta mitt grundläggande förhållningssätt gör också i de fall jag skulle träffa på eller mer aktivt umgås med studenter ”utanför klassrummet”, som ni frågar om, att jag gör mycket tydligt både för mig och eventuella studenter i fråga att i dessa relationer utanför klassrummet ser jag mig själv inte som deras ”lärare” (ty, jag är på fritiden inte min yrkesfunktion) liksom jag inte ser på dem som ”mina studenter”, framför allt eftersom de är vuxna människor mot vilka jag inte har något specifikt yrkesansvar, eller moraliskt ansvar, bortom det som gäller för alla andra medborgare i övrigt. ”Utanför klassrummet” (och givetvis de funktioner som följer på det – även utanför klassrummet) är jag helt enkelt inte min yrkesroll, eller ”lärare”.

Detta är förstås bara en grundläggande teoretisk och moralisk position som jag eftersträvar hos mig själv i mina både professionella och, om så skulle ske, ”privata” relationer till ”studenterna”. I princip anser jag dessa mina principer oantastliga – men i praktiken är de inte helt problemfria och lätta att upprätthålla. När jag en gång inledde min lärarkarriär, synnerligen ung och något naiv, så försökte jag mer aktivt ”bryta ner” den hierarki mellan ”lärare” och ”student” som finns i klassrummet genom aktiva kompisrelationer ”utanför klassrummet” – genom att i princip mer aktivt ”bli kompis” eller i alla fall försöka vara ”en av dem” med studenterna. Det ledde till vissa problem blev jag varse (återkommer om det), men viktigt att påpeka är varken i yrkesmässigt hänseende eller i övrigt har detta fört med sig negativa konsekvenser i termer av min egen, eller (mig veterligen) mina studenters, syn *på min yrkesskicklighet att utöva själva läraryrket eller något misstänkliggörande av mina övriga funktioner, t ex rättningar av tentor*. Jag har aldrig pressats av vare sig studenter eller mig själv till att ifrågasätta min yrkesskicklighet på basis av ”privata” kompisrelationer med studenter. Men det finns andra avigsidor.

4: Nej jag skulle nog inte gå ut och ta en öl med studenter under pågående kurs, vare sig enskilt eller i grupp.

Jag har ingen tydlig strategi, jag går efter sunt förnuft och försöker känna av om någon är ute efter något. Om man har en roll där man är betygssättande är man kanske mer avvisande.

5: Nej det har inte varit ett problem. Jag har haft ett par studenter jag har känt sedan tidigare, men det har inte påverkat mig. Jag har ingen uttalad strategi.

6: Jag anser mej varar rätt personlig/kamratlig i min roll som lärare och ser inget hinder med att umgås med eleverna utanför klassrummet. Det har hänt att jag blivit medbjuden på fika av en elevgrupp och då följt med, men aldrig upplevt det som ett problem. Jag har därmed heller inte reflekterat över detta tillräckligt mycket för att definiera tydliga gränser. Jag har dock på uppmärksammat detta och har satt vissa ”uttalade”gränser – mest baserade på känsla. T.ex. har andra lärare bjudit hem elever, vilket jag aldrig gjort då jag tycker att det

känns som om relationen då blir för personlig. En gång har en av mina vänner från innan gått kursen. Detta tyckte jag var rätt jobbigt då hon vid flera tillfällen anspelade på den privata relationen. Svårt att upprätthålla den professionella rollen – speciellt var det jobbigt inför de andra eleverna.

7: Jag tycker det är stor skillnad om man pratar om doktorande och studenter. Jag jobbar nära doktorander och har egentligen ingenting som hindrar att jag blir god vän med mina doktorander. Jag har mycket föreningsvana och om mina studenter är samma personer som jag möter i andra föreningar ser jag inte som nåt problem och har aldrig satt upp, eller behövt sätta några gränser. Jag har egentligen ingen erfarenhet av problem med detta, men har två händelser som kanske är lite relaterade till det. En var när en elevs mamma som ringde och skulle förklara hur det låt till med eleven. Jag gjorde det då bara tydligt att jag skulle ta det med eleven och inte med henne. En annan gång var en kvinna på min kurs så pressad att hon började gråta på mitt kontor, men det var mest troligt inte nån form av sökande av sympati utan att hon var oerhört pressad av att inte hinna lägga ner så mycket arbete på ett grupparbete p.g.a privata skäl och gruppen pressade henne rätt hårt. Men eftersom jag bara bedömde gruppen som helhet så gjorde detta ju ingen skillnad för mej. Skämtsam vänskapskorruption har jag varit med om – men då är eleverna mest ironiska och jag ser det bara som ett trevligt inslag.

8: Man kan absolut umgås med studenter privat, det har jag gjort i enstaka fall. Jag har som handledare blivit god vän med några doktorander under deras studietid och även träffat dem privat i mitt hem och i deras hem. Detta har jag sett som positivt för vår professionella relation. Med andra av mina doktorander har jag inte haft sådan kontakt. Det är samma sak som att man umgås med en del arbetskollegor och med andra inte.

Man måste hålla en viss distans, det ska finnas en tydlig hierarki. Det är till exempel inte OK att gå till puben och dricka massa alkohol med studenten.

Det viktiga är att använda sunt förnuft.

9: Det är OK att umgås med studenter utanför klassrummet. Detta har jag inte upplevt som ett problem, framförallt om det är med hela gruppen. Men det kan även vara OK att vara kompis individuellt inom vissa gränser. Att lära känna studenterna ser jag som något positivt.

Jag har inte själv formulerat några direkta gränser men man måste hålla viss distans. Text ska man inte inleda ett förhållande med någon under kursens gång. Däremot är det OK att gå ut med studenterna, framförallt om det är hela gruppen, men man ska naturligtvis inte bli berusad eller bli för närgången.

Grundregeln är att man måste vara rättvis och hålla viss distans.

10. Ja det kan man, inom vissa gränser. Mindre privat mot kollegor när studenter är i närheten, annan jargong. Skillnad på hur man betar sig mot kollegor/vänner och mot studenter. Byter till mer korrekt roll när studenter är i närheten. Vanligt att man hamnar på samma plats, pga liknande/delade intressen. Ibland blir man bjuden på studenternas evenemang – då bör man lämna dem ifred efter en stund, så att de också får njuta av sitt evenemang. Lätt att man glömmet sig litet. Inte upplevt detta som ett direkt problem – tror att jag uppfattas som litet avståndstagande initialt. Har dock varit med om att elever försökt hitta privata beröringspunkter (föräldraskap, etnicitet, charm och humor...) och efterfrågat t.ex. fina rekommendationsbrev till sina ursprungsskolor.

Går mer på känn, eftersom jag inte har upplevt större problem. Det löser sig dessutom av sig självt med åren. Studenterna skulle själva tycka det var onaturligt om jag försökte vara för mycket kompis. För tio år sedan var det mer aktivt ställningstagande, nu sätter studenterna själva gränser – de är ju 'samma ålder' hela tiden - jag blir äldre och dessutom mer erfaren. Dock lätt att man luras att tiden står stilla för de är alltid samma ålder, sen ser man listan med personnr och blir chockad! Ganska tacksamt att vara litet avståndstagande som person då, man undviker att bli löjlig i att försöka vara för ungdomlig.

11. Det kan man göra under vissa förutsättningar, beroende på vem man är. Olika människor har olika lätt för detta med relationer. Det är jättebra att umgås utanför klassrummet om det är i pedagogiskt syfte. Det kan vara bra att göra 'kul' saker tillsammans, men jag är lite reserverad och söker inte aktivt en relation med studenterna. Det kan bli problematiskt om du har en personlig och privat relation som du sen måste ikläda dig en annan roll i klassrummet som båda måste vara överrens om. Att bli kompis efteråt är inte riktigt samma sak, när man lämnat lärar-studentrelationen. Har varit lärare (ny doktorand) åt gamla klasskamrater som var goda vänner som kommit tillbaka efter ett studieuppehåll. Ena gruppen var väldigt duktig och fick högsta betyg. Men det är klart att det är lite konstigt när man helt plötsligt har ett maktförhållande mot någon man är kompis med, men det var projektarbete så jag hade mer en handledarroll. Om de hade gjort ett riktigt dåligt jobb hade det dock varit svårt att sätta ett dåligt betyg. Det hade varit tråkigt att behöva göra så och sen fortsätta relationen. Har haft samma situation som handledare åt en doktorand som jag var vän med. Vi är fortfarande vänner. Vi hade haft samma upplevelse som doktorander och jag försökte mest stödja.

På ett allmänmänskligt plan – vissa människor har man lättare att umgås med. Om det är en student man har svårt för eller tycker är besvärlig, eller ibland träffar man människor som inte har någon känsla för relationen, o då kan det bli besvärligt. Vissa har inte känslan för 'jag har nog gått för långt' och kan komma med komplimanger och bygga en relation och så – då måste man vara väldigt tydlig, och oftare är det lättare att ignorera och låta det gå över. Men jag kan tänka mig att vissa har lättare för det här än vad jag har.

Det beror också på om det hela är ömsesidigt och man känner varandra väl sedan tidigare, eller om det är nya roller. Jag tror jag blivit något mer 'bekvämt' i rollen som lärare – man övar ju upp sin förmåga som lärare och i att vara lyhörd. I början var man mycket upptagen

med sig själv som lärare och var självmedveten. Nu har man blivit säkrare på sin kunskap och sin förmåga. Det har nog fått effekter på hur man bemöter folk. Jag försöker ha en personlig individuell relation med varje student men om man har en intim relation dyker det upp jävsproblematik och då blir det bökitigt.

Frågeställning 2:

"Studentens framtida liv i dina händer" – hur upprätthåller du din professionalism då? Har du själv upplevt detta? Här tänker man sig t ex att man har intressanta diskussioner under raster med en specifik student som man delar något privat intresse med, och att denna student behöver klara godkänt på tentan för att överhuvudtaget kunna fortsätta studera (CSN-problem) och att man som lärare vet om detta. Är man då en lämplig examinator? Om man anser sig vara det, medför det några dilemman med ens samvete?

Svar:

1: Det kan givetvis finnas risk för någon halvt omedveten bias, men som lärare ingår det i ens yrkesdefinition att kunna hålla isär detta, att kunna göra en rättvis bedömning. En lärare vill faktiskt alltid att alla studenter skall klara godkänt, så vanligen friar man hellre än fäller. Krasst kan man ju vända på det och säga att kanske man hellre vill att en otrevlig student skall klara kursen, för honom/henne vill man ju så att säga slippa ha kvar en läsperiod till...

2: Jag har inte själv upplevt det. Men kan tänka mig att om det är en person man gillar så skulle man helt klart kunna låta honom/henne t ex göra om en lab eller så, om det är vad som behövs för att han/hon ska få godkänt. Detta skulle jag nog inte föreslå för en student jag inte hade umgåtts med på rasterna. En förutsättning där är givetvis att personen i fråga har potential och är mycket nära att bli godkänd. Då skulle jag inte haft några samvetsbetänkligheter. Det skulle jag däremot ha haft om jag låtit en inkompetent person få en extra chans bara för att jag gillade honom/henne.

3: Det mest grundläggande problemet med att "bli kompis" med studenterna är inte så mycket den yrkesmässiga auktoriteten att utöva föreläsningar, tentarättningar osv. (Och CSN – och studenternas övriga "framtid" – har jag aldrig brytt mig om, varken när jag rättar tentor eller relaterar till studenterna både inne i och utanför "klassrummet". Det vet mina studenter om – så jag hör aldrig något gnäll om det numera; däremot tycks det vara ett vanligare problem som mina kollegor råkar ut för...) Nej, det grundläggande problemet, i min egen

erfarenhet, har varit känslor av "svek" – antingen från min sida, där jag tyckt att studenter (som ju då var mina "kompisar") genom att underprestera har "svikit" mig personligen, eller från studenters sida som uppfattat ett ur deras synvinkel underbetyg på en kurs, som ett personligt svek mot dem. Att fullständigt försöka bryta hierarkin mellan lärare och student är således något som kommer med ett relativt högt pris – så det tror jag inte på längre. Dessutom, i mina yngre år, framför allt efter några intensiva kurser med studentgång som jag uppfattat som "kompisar", och som jag etablerat personliga kontakter med både i och utanför klassrummet, kunde jag faktiskt få viss "separationsångest" när kurserna var över...

4: Jag skulle kanske aktivt erbjuda extra stöd i undervisningen, diskussion kring centrala begrepp, men den hjälpen skulle alla studenter ha rätt till.

5: Jag har inte varit med om något fall där vi haft studentens öde i våra händer. Däremot har jag varit med om att man godkänner folk av bekvämlighet, för att det skulle mer arbete/krångel om man underkände.

6: Nej, det är inget jag varit med om varit något problem. Jag har 80% närvaroplikt på mina kurser och det är jag rätt hård med. Om man inte klarar närvaron så får man komplettera med inlämningsuppgifter. Jag brukar ej ha tentor utan bara inlämningsuppgifter, så om man inte klarar dem kan man alltid komplettera. Så är det ju upp till eleven att göra detta. Men man vill ju heller inte vara elak. Om nån varit jättesjuk t.ex. så kanske kan ser lite mellan fingrarna.

7: Aldrig varit med om att det varit problem. Det är ju fel att låta sig påverkas, men jag tror man ljuger om man stensäkert säger att man inte blir det – det vet man nog inte förrän man hamnar i situationen.

8: Jag kan minnas ett tillfälle då en doktorand behövde bli godkänd på kursen för att kunna ta ut examen och att han hade viss tidspress. Det var dock inget problem eftersom han hade uppfyllt kraven i kursen och jag gjorde inget undantag utan anser att jag bedömde honom på samma kriterier som alla andra i kursen.

9: Det har jag inte upplevt, men om det skulle vara så att "studentens framtida yrkesliv vore i mina händer" och om studenten inte uppfyller kraven skulle jag be om en kompletterande inlämningsuppgift. I fall att det gällde en avgörande tentamen där studenten ligger på gränsen skulle jag rådfråga en eller flera kollegor för att göra en gemensam bedömning.

10. Inte så mycket just så. Däremot känner stort ansvar för att avsluta studieåret (har en sent schemalagd kurs) på rätt sätt, genom att upprätthålla deras inspiration. Då måste jag vara entusiasmerande och engagerande som person, inte som yrkesmänniska. Ser på detta som ett kommunikativt 'möte' kring min upplevelse av deras situation – då uppstår ofta en mer personlig kontakt som studenterna säger sig gärna ha haft tidigare under kursen. Känns rörande, men samtidigt märkligt. Det är mänskligt men min roll som pedagog och lärare är svårare om jag 'blottar' mig tidigare eftersom det blir mer 'lika villkor' då. Har byggt upp kurserna så att studenterna står i centrum, inte jag. Har ett djupt förakt mot fjäskare sedan barnsben och ger inga tydliga öppningar för sånt.

11. I några olika situationer har jag varit tvungen att agera, men alltid i samråd med andra lärare. En gång var jag tvungen att skriva ett intyg för ett jobb för en väldigt svag student. Naturligtvis skrev jag brevet men jag beskrev huvudsakligen min relation med studenten snarare än att gå in på studentens styrkor. Hur fan ska jag skriva ett sådant brev och ändå vara korrekt. Detta har hänt vid några tillfällen: slutkurser som är väldigt viktiga för att studenten ska kunna ta examen. Vid ett fall var det en student som gjort ett väldigt mediokert arbete. Vi var ett par/tre lärare som diskuterade detta tillsammans – vi fasade över hur denna person skulle klara sig i arbetslivet. Vi godkände personen. Det är viktigt att tänka på hur man påverkar en persons liv. Det är viktigt att inte vara den där liemannen. Är det precis på gränsen får man nog låta det passera. Sen finns det alltid fall där man måste underkänna. Det visade sig sedan att det med stor sannolikhet var ett arbete som dessutom var plagierat. Man kan inte ha koll på allt... Ett av resonemangen var 'skulle vi vilja ha tillbaka den här personen ett år till' Jag vet inte om detta är en bra utgångspunkt för att resonera. Vi tänkte dock att personen kanske skulle kunna bidra litet i arbetslivet. Fast där nere var det ganska hårt på universitetet. Många studenter fick gå om flera år. Men här nere finns det någon slags inställning att man ska anpassa sig till studenternas krav och man är väldigt liberal med att godkänna studenter. Till viss del är det nog för vi har så otydliga bedömningskriterier här som inte är precist och detaljerat. Där nere var det mer jobb, men det hade sina fördelar. Här kan det vara lite sisådär. Det anknyter ju till det här med relationen till studenterna. Det är lättare att vara saklig om det finns objektiva kriterier.

Frågeställning 3:

Har du eller någon i din närhet upplevt problem med gränsdragning p g a sexuella anspelningar? Vi tänker på allt från en subtil flirt (som kanske man inte ens vet om man ska tolka som en flirt) till mer uttalade situationer. Vad är ok, vad är inte? Kan man ha problem inte bara med hur man ska signalera "detta är inte ok" till studenten utan även med sitt eget förhållningssätt? Det är ju ganska smickrande att bli flirtad med - kan det uppstå situationer då man behöver ta tag i sin egen känsla av att vara riktigt frestad?

Svar:

1: Detta har aldrig uppkommit personligen, men givetvis vore det ju ett stort problem om det hände. Det finns väl regler/direktiv för detta på universitetet? Om inte, så borde det verkligen finnas.

2: Det är ju allmänt känt att sådant förekommer. Känns en flirt på riktigt, så får man ju som examinator i alla fall vänta till kursen är slut. Men en flirt är ok så länge det inte påverkar examination eller tillsättning av tjänst etc.

3: Jag tycker nog faktiskt att min övergripande princip i frågeställning 1 ovan även gäller här. Man ska naturligtvis inte utnyttja sin maktposition som lärare otillbörligt – och det där är väl mig veterligen synnerligen reglerat i studenternas rättigheter och allmänna regler mot sexuella trakasserier. ”I klassrummet” och i övriga yrkesfunktioner bör man undvika flirtande med studenter, oavsett om det kommer från studenten själv, eller om man själv skulle känna sig ”frestad”, som ni skriver. MEN i övrigt, ”utanför klassrummet”, i det privatliv som varje universitetslärare har rätt till, är vi faktiskt inte längre ”lärare” och ”student”. Och då gäller som jag ser det att så länge man håller sig inom de lagar, regler och allmänmänskliga moraliska koder för både icke-sexuella och även sexuella relationer, som gäller för samhället i övrigt, och så vitt det handlar om två vuxna människor, så ser jag *i princip* inga problem här heller. Men det gäller återigen bara i princip, och i praktiken torde det här vara ännu svårare att upprätthålla än rena ”kompisrelationer”. Rent praktiskt är jag därför av uppfattningen att under kursperioder en student faktiskt också är en student som man undervisar, så bör man helt avhålla sig från alla former av flirtande osv. Man bör alltså vänta med att utöva och eventuellt fullfölja flirtande kontakter tills kurserna är över. Och i termer av examination torde detta inte vara något problem. Det ”värsta” som kan hända – om det skulle behövas – är att någon annan lärare får rätta tentan för studenten ifråga. Och det kan ju även ske av andra orsaker än ”sexuella anspelningar” – så det i sig är knappast så dramatiskt. Den anonymisering av tentor med hjälp av koder som börjar bli brukligt och, vad jag förstår, som efterfrågas av studenterna själva upplöser problemet ytterligare...

4: Det förekommer säkert, men jag har inte upplevt det som ett problem för mig.

5: Jag har inte upplevt det som ett problem, men visst händer det att tjejer försöker komma undan med saker, på t ex labbar.

6: När jag var ung var jag med om en händelse där en elev tydligt fattade tycke för mej, men eftersom jag inte var det minsta intresserad fungerade det att ignorera det utan att ha en konfrontation.

7: Inget

8: Jag har inte blivit utsatt för det själv, däremot flera gånger som ung student (ej i Sverige).

9: Jag har inte blivit utsatt för det själv men jag har sett flera fall där kvinnliga arkitektstuderande klätt sig sextigt vid presentationer och dyligt för att bli godkända eller för att få bättre resultat. Vid bedömningar består ofta jurymedlemmarna av äldre män och detta utnyttjas av en del - och ibland med framgång.

10. Mer på ett barnsligt vis ifrån studenter – charm snarare än flirt. Däremot gentemot seniora forskare osv. Tror att det kanske har med att jag är tjej att göra – mindre känsligt än för killar? Killar borde ha det svårare och mer obekvämt eftersom det är mer känt i samhället med killar som utnyttjar unga tjejer.

11. Nej, det kan man inte säga direkt att jag haft problem med. Som tur är. Jag vet en student som hade en crush på en doktorandkollega till mig som hade ett stadigt förhållande. Han försöket undvika det, och bad mig meddela att han inte var intressad. Han var allmänt obekvämt med det, men hon tog det bra. Men ju äldre man är desto mer vet man vad livet är, och dras inte in i det på samma sätt.

Frågeställning 4:

Har du upplevt problem med att bli ifrågasatt kring kursinnehåll e dyl, speciellt då du var ny doktorand/öetablerad junior? Är sådant lättare att bemöta med tiden?

Svar:

1: Det händer väldigt sällan, men man blir alltid lika tacksam när det händer. Förra hösten blev jag nästan irriterad, då en student ifrågasatte kursen under sittande lektion. Men sedan insåg jag snabbt att han hade rätt. Om kritiken har en anspelning av "sexual harassment", t ex om ett gäng killar ifrågasätter en kvinnlig handledare genom att inleda med "Lilla gumman..." ska handledaren anmäla detta. Att inte bli behöva bli trakasserad gäller för båda parter, inte bara för studenter.

2: Ja, det har jag. Man vänjer sig, det blir lättare att inte ta det personligt med tiden. En del studenter (t ex räkneövningar, grupparbeten) är ju vana vid att komma till ett dukat bord, bli instruerade och väntar sig att det ska finnas ett svar som är rätt vid varje tillfälle, om läget inte är så kan lätt klagomål uppkomma. Då känner man sig lätt otillräcklig, för man har inte så mycket inverkan på kursinnehållet alltid. Jag brukar skicka sådana elever vidare till kursansvarig.

4: Det är mycket svårare som yngre, då blir man också ifrågasatt mer.

5: Jag tycker inte att det är ett problem.

6: Inte idag, men när jag var i början av karriären, runt 30, så kunde det hända. Tror detta också beror på att designelever är ovanligt ifrågasättande. Det har ju hänt att elever haft svårt att acceptera ett betyg som de anser inte är det rätta. Efterhand som jag utvecklats i min lärarroll, och kanske för att jag fått mer pondus när jag blivit äldre, har detta beteende försvunnit, eller i alla fall inte varit något jag utan problem kunnat hantera.

7: -

8: Som "senior" har det hänt någon enstaka gång att jag blivit ifrågasatt om kursinnehållet under pågående kurs, men inte i kurser jag är ansvarig för. Så jag har kunnat bolla över kritiken till den kursansvarige. Det är vanligast i årskurs 1 där många av studenterna är ifrågasättande, framförallt de med sämre baskunskaper.

9: Det har inte hänt mig under pågående kurs. Däremot har det framkommit i kursutvärderingar. Detta har jag sett som positivt eftersom jag kunnat utveckla kursen.

10. Känner mig inte som junior. När jag var ny och oetablerad så kunde jag bäva inför kursinnehållsutvärderingar men nu ser jag snarare fram emot det. Jag har mognat och väljer vad jag tar till mig av deras åsikter. Dessutom varierar det mellan årskurser vad de behöver – lättare att vara objektiv då. Kan känna mig oerhört provocerad om jag får kritik under pågående kurs. Kan vara svårt att lägga band på sig då. Speciellt när kritiken går ut över mina inbjudna gästföreläsare. Inte minst när studenterna går fram och är kritiska mot gästerna, när de betar sig bortskämt och 'tycker' utan självdistans. Då går jag in just då i en 'medlande' roll, och tar upp det senare med studenten och kräver att de håller sig mer professionella och objektiva. 1000 ggr lättare att hantera sånt nu, jämfört med som junior. Erfarenheten är mycket större, och man reagerar snabbare på problem utifrån igenkännande av situationen. Man har ett 'batteri'. T.ex. barnsligt fusk med närvarolista diskuterar jag inte längre på samma sätt. Jag tar inte åt mig det på ett personligt plan längre, utan det handlar om studenternas relation till sin kurs. Lättare att hantera som professionell om man ser det så.

11. Jag tycker fortfarande att det kan vara lite... Ibland märker man att någon specifik student har problem med kursupplägg, innehåll och sånt. Jag hade en student som tyckte att min kurs inte gav någonting – han pratade med mig om det, vilket jag tyckte var bra. Sen slutade han kursen mitt i utan att tala om varför. Då undrade jag vad anledningen var – har man lite mer erfarenhet så vet man mer hur ens respons ska vara. Men klasser kan vara väldigt olika – ibland så får man väldigt olika respons på samma saker.

Frågeställning 5:

I någon av situationerna som frågats efter ovan (eller i någon annan situation där lärare/student t ex är nära varandra i ålder och intresse), har du upplevt att det som en konsekvens av umgänget har uppstått någon form av "vänskapskorruption"? Att det fått konsekvenser för dig som lärare/examinator? Det kan röra sig om små saker som att någon t ex bett att få förlänga tiden fram till en deadline. Har du i så fall upplevt detta som en medveten eller omedveten strategi från elevens sida, att "bli vän med dig"?

Svar:

1: Nej, detta har jag aldrig haft problem med. Jag är inte utmärkt på att hålla deadlines själv, och kan mycket väl skjuta fram den för studenternas räkning också. Det viktiga är att man gör det för hela gruppen, inte bara för en enskild student. Man skall vara rättvis, men inte rigid.

2: Det har hänt att elever jag kommer bra överens med har begärt uppskov. Har inte sett det som att de försöker utnyttja vår vänskap utan blir mest glad för då kan jag skjuta lite på rättningen... Då det har hänt har jag inte gått ut med denna info till hela studentgruppen, utan hållit det mellan mig och studenten som bett om uppskov.

3: Kort sagt, studenter kan försöka utnyttja en "kompisrelation" till mig som lärare för egna syften. Analogt, å andra sidan, kan man ju tänka sig att lärarpositionen gentemot en "studentkompis" skulle kunna leda till olika former av "maktmissbruk". Men ärligt talat tror jag detta mycket mindre har att göra med relationen "lärare" – "student" och eventuella "kompisband" dem emellan. Den verkliga och ökande risken för "korruption" och den verkliga "studentpåtryckningen" på oss lärare i universitetsvärlden idag, har fullkomligt exploderat mer på grund av den allmänna "marknadifieringen" av hela universitetet, där varje student nu av organisationen ses som en "resursbas" och en "helårsstudent" som ska "genomströmmas" systemet så fort som möjligt. Detta har gett studenten en helt ny förhandlingsposition i förhållande till oss lärare. Masseexpansionen av högre utbildning har också lett till att studenterna mer eller mindre medvetet har blivit "kunder" som "efterfrågar"

både kurser och betyg. Studenterna (med benäget understöd av universitetsorganisationen) har således blivit experter i förhandling – med syfte att *förhandla bort* alltifrån ”tung” kurslitteratur till dåliga betyg på tentor etc. Jag anser ärligt talat att detta är ett mycket större hot mot vår yrkesroll och professionalitet gentemot studenterna och samhället i övrigt än eventuella ”kompisrelationer” utanför klassrummet. Men det är således en annan fråga...

4: För så upplevde jag det lite obehagligt att träffa personer jag undervisar ute, därför undvek jag att prata med de etc. De gånger jag behövt examinera folk jag kände, har de tack och lov varit klart godkända. Om en situation skulle uppstå då en person man känner ligger på gränsen till godkänt, så tror jag att jag skulle kunna göra en objektiv bedömning, men i värsta fall har jag examinatorn som hjälp.

5: -

6: ... kanske tycker jag att doktorander tenderar att rätta tentor och uppgifter ”snällare” än jag vill göra – kanske är detta för att de är närmre i ålder och identifierar sig lättare med studenteranas situation. Men det är att spekulera.

7: Jag hade mer problem på kurser tidigare, men förknippar detta mer med kursernas karaktär än att det blivit bättre med åren. Är mer prestigelös med åren. Kanske för att man inte känner att man behöver bevisa nåt – vilket väl iofs är relaterat till att etablera sej som lärare.

8: Jag har inte upplevt detta som ett problem. De doktorander jag umgåtts nära med har alla varit väldigt duktiga och det har inte funnits minsta anledning att ge dem fördelar.

9: Jag har inte själv upplevt detta som ett problem. Jag ogillar särbehandling och anser att jag behandlar alla studenter någorlunda lika. Det är viktigt att för sig själv formulera de krav som gäller för en uppgift, att skapa ramar att hålla sig till.

10. –

11. Samma intressen har varit mest positivt – man kan komma med råd och tips på sitt privatintresse. Det är jättekul. Eller när studenter har frågor kring sånt man forskar kring, det har jag bara sett som positivt. Ofta kan man sen få exjobbare som kan göra något projekt som man själv kan ha nytta av.

Frågeställning 6:

Om du tänker dig en linjär skala ned ”iskallt yrkesmässigt förhållande” i ena ändan och ”Kompis, gör ingen skillnad på yrkesroll och privatperson” i andra ändan, var skulle du sätta en markering som representerar ditt eget förhållande till dina studenter/doktorander? Anser du att denna markering har flyttats åt något håll från du började undervisa fram till nu? Är det lätt att sätta en exakt markering eller är det så att markeringen kan tänkas vara på olika ställen beroende på att olika studenter/doktorander har olika personlighet (eller beroende på något annat)?

Svar:

1: En ganska skarp gräns en femtedel från vänster. Jag har aldrig haft större problem med att göra tydlig åtskillnad mellan yrkeslivet och privatlivet eftersom jag har en stor privat umgängeskrets som är helt skild från den krets i vilken mina kolleger ingår.

2: Min markering är bred, diffus och någonstans i mitten. Oftast är studenterna själva väldigt professionella och vill inte försöka dra fördelar av att vi kommer bra överens.

3: Jag började min lärarkarriär i yngre år, både som egen medveten strategi, men också inbjuden av ett antal studentgrupper i följd, med att försöka uppnå positionen ”kompis, gör ingen skillnad på yrkesroll och privatperson” – men just för att jag endast accepterade min yrkesroll ”i klassrummet”, men inte ”utanför klassrummet”. Trots en del mycket trevliga terminer då, så förde det i praktiken med sig ett antal problem som lyfts i punkt 3 ovan. Både som egen medveten omsvängning, men, återigen skulle jag säga, mer genom den allmänna reduktionen av lärar-studentrelationen i universitetsvärlden till en kundrelation och rättsliga relationer har mina relationer till studenterna både ”i klassrummet” och därmed även ”utanför klassrummet” anonymiserats och avpersonifierats. För 10-15 år sedan kunde jag vareda students namn under pågående kurser, vilket får sägas vara en grundförutsättning för en ”kompisrelation”. Idag kan jag ha hela kurser med studentgrupper, där jag efter avslutad kurs knappt kan ett enda namn. Och tentorna får jag ”kodade”. Jag skulle därmed dock inte säga att jag har uppnått ett ”iskallt yrkesmässigt förhållande”, ty jag tycker faktiskt inte ”iskalla förhållanden” mellan universitetslärare och studenter i en undervisningssituation ens är speciellt ”yrkesmässigt”. Jag tycker det hela är väldigt tråkigt och olyckligt. Men jag kan också konstatera, då det faller sig så att jag möter på studenter på stan, i affären, kaféet eller krogen, att det fortfarande är så, tycks det mig, att både jag och studenterna i fråga inte tvekar att åtminstone för stunden hälsa och tala med varandra som ”kompisar” gör. Det syns

mig både mänskligt och väl i linje med min ”yrkesmässighet”. Och så har jag lärt mig några ytterligare namn också...

4: I början mer yrkesmässig (kall), men nu ligger jag någonstans mitt emellan.

5: Den har flyttats från mitten åt kall-hållet. Jag tror det har med ålder att göra men även med ökad kunskap och erfarenhet.

6:

Kall Kompis

Svårt att gradera... Jag är rätt personlig och menar att vi tillsammans (jag och eleverna) skapar undervisningsgruppen. Jag är rätt flexibel och engagerad.

7:

Kall Kompis

Svårt att gradera... kan variera väldigt. Om det är någon jag känner blir obehaglig så kan jag nog utnyttja att uttala att jag måste hålla distans pga min lärarroll, men för det mesta så behöver jag itne göra det utan kan ha en ganska personlig relation.

8: När det gäller doktorandundervisning står jag idag någonstans i mitten, kanske något närmare den kalla sidan (4 på en skala 1-10). Gentemot studenter ligger jag ännu kallare, ca 2 -3. Med åren har jag flyttat mig mer och mer mot den kallare skalan. Tidigare, då jag undervisade doktorander som jag redan kände, låg jag mycket varmare, ibland nära 10.

9: På en kall - kompis skala har jag gått från kall till att nu ligga någonstans i mitten.

10. Slappnat av litet med tiden – kan kosta på mig att visa mitt ansikte litet mer. Professionaliteten försvinner inte längre för man även visar sig som privatperson, eftersom jag har mer erfarenhet. Dock osäkert om undervisningen blir bättre av att vara mer ’buddy-

buddy' – dock viktigt att vara konsekvent. Studenterna ska inte behöva pendla, det måste vara tydligt vem de kommunicerar med. Det blir kanske mer och mer en personlighet istället för två? Dock lättare att 'stämpla ut' om man behåller en distans på jobbet, lättare att lämna jobbet på arbetsplatsen då, vilket är positivt om man jobbar med något man brinner för och har svårt att skilja på jobb och privatliv. Har alltid varit mer intresserad av att få respekt än att bli omtyckt. Får nästan en kick av att folk är lite 'rädda', mer än av att någon fjäskar. Det beror kanske på hur omtyckt man vill vara av sina studenter – jag söker inte att bli omtyckt. Jag minns bäst själv de lärare jag 'sket på mig' litet av, det var de jag lärde mig mest av.

11. Jag försöker nog vara någonstans mittemellan – objektiv men ändå någon personlig/individuell relation med varje student. Att man visar att man bryr sig om deras situation, bekräftar dem som studenter och deras behov. Men sen om man blir allt för intim så förlorar man objektiviteten och man förlorar möjligheten att stå för någon 'kunskap'. Jag har nog samma grundinställning fortfarande.